

# ՄԱՍԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կես տարվանը 6 րուբլ:  
Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրված են միմյալից խմբագրատան մէջ:

Կատարողները պիտի մնան անհրաժեշտ:

Тифлис. Редакция «Маск»

Խմբագրատունը բաց է տառտեսան 10—2 ժամ  
(Բացի կիրակի և տոն օրերից):

Յայտարարութիւնը ընդունվում է տանի լիցուով:

Յայտարարութիւնները համար գնումով են:  
Խրատմանը թույլին 2 կոպեկ:

## ԲՈՎԱՆԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ —  
ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, ՀԱՅՈՂ ԽՆԴԻՐ, ԱՆՊԵՐՈՒՆ —  
ՀԵՌԱՎԻՐՆԵՐ, — ԹԱՅՐԱՆՈՍԱԿՈՒԹԻՒՆ —  
ՆԵՐՔԻՆ — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱԳՈՒՆ ՆԱԽԱՅԻՆ  
ՀԱՐԳԵՆ և ՀԱՅԻՐԵՐ:

## ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

### ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մի թիֆլիսցի պարոն գրվել է արդէն մեր  
խմբագրութեան մէջ պ. Գրիգորեանի ֆոտոգրա-  
ֆիական ժողովածուին, վճարելով 20 րուբլ, Հաս-  
ցէն և փողը կը հասցնենք պ. Գրիգորեանին:

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՍԻՅ մեզ գրում են, որ ձեռնա-  
րանի թէկտոր պ. Նահապետեան այս օրերս ար-  
գելել է ձեռնարանի ուսանողներին կարդալ «Մը-  
շակ» լրագիրը: Թոյլ է տուած միայն «Մըշակ»  
Հայաստանի» լրագիրը կարդալ, այն էլ իւրա-  
քանիսը թերթը պ. Բէկտորի և նրա օգնական-  
ների ջանքերով են թարգմանուց յետոյ:

ԲԱԳՈՒՆ մեզ գրում են, որ այդ քաղաքում  
բազմաթիւ անձինք բաժանորդներ գրվեցին  
«Ժողովուրդ» լրագրին: Բաժանորդական  
գումարը, ինչպէս գրում է մեզ մեր թղթակիցը,

## ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

### ԲԱԳՈՒՆ ՆԱԽԱՅԻՆ ՀԱՐԳԵՆ ԵՒ ՀԱՅԻՐԵՐ

Բագուի նախալին գործարանատէրերի և հան-  
քատերերի վիճակը շատ կարճ ժամանակում մեծ  
փոփոխութիւններ կենթարկվի: Այդ շահաւէտ  
արդիւնաբերութիւնով պարագլուխների թիւը, որի  
մեծամասնութիւնը կազմում են հայերը, օրից օր  
նուազելու վրա է յաջողում մի քանի գլխաւոր  
ձեռնարկողների (предпринимателей), որոնցից ա-  
մենաառաջինն է յայտնի գործարանատէր շիկա-  
ցի Նօթելը: Ոչ թէ միայն մանր, այլ նաև շատ  
նշանաւոր գործարանատէրեր սարսափով են նա-  
յում այդ վերջինի զանազան ձեռնարկութիւնների  
վրա, նախագլուխով իրանց անկարողութիւնը ա-  
պագայում միջնել մի այնպիսի համարձակ ձեռ-  
նարկողի հետ, որը ձգտում է կարծես թէ, կա-  
ռարկապէս իր ձեռքը առնել Բագուի ամբողջ  
նախալին արդիւնաբերութեան հարցը: Մի կողմ  
թողնելով այս անգամ ընդհանրութիւնը, ես ներ-  
կայ յօդուածովս կաշխատեմ մի քանի նկատու-  
ղութիւններ անել միայն հայ գործարանատէրերի  
և հանքատէրերի մասին:

Սրանից դու երկու տարի առաջ «Մշակը» իր  
առաջնորդող յօդուածներով մէկը նուիրելով Բա-  
գուի նախալին արդիւնաբերութեան հարցին, —  
այն կարծիքն էր յայտնել, թէ Բագուի հայերը,  
որոնց ձեռքումն է գտնվում այդ արդիւնաբերու-  
թեան գլխաւոր ձեռքը, եթէ չաշխատեն լայնա-  
նել իրանց գործունէութեան ասպարէզը, հիմե-  
նով զանազան ընկերութիւններ գործը կապի-  
տալներով և մի և նոյն ժամանակ արդիւնաբե-  
րութեան հին նահապետական ձեռքը փոխարինե-  
լով նոր, գիտութեան պահանջներին համապա-  
տասխան ձեռքի, բնութեան այդ հարստութիւն-  
ները բազմակողմանի կերպով հարստանալու  
նպատակով: — այնուհետեւ էլ նրանց համար դը-  
նար կամ միանգամայն անհնարին կը լինի  
մրցել եւրոպացի արդիւնաբերների հետ, որոնց  
թիւը օրըստօրէ աճում է Բագուի մէջ և որոնք  
փաղ թէ ուշ, օգտվելով տեղացիների տգիտու-  
թենից՝ կը խլեն նրանց ձեռքից մի այնպիսի շա-

կուղարկվի «Մշակի» խմբագրութեանը, զի նա-  
յայի լրագրին հասցրած լինելու համար:

Պ. Արէլ Ապրէսեանց գրում է մեզ Բագուից,  
«Խնդրեմ յայտնեցէք որ իմ և պ. Նիկողայ Բա-  
նաթերեանի մօտ գտնվում է կ. Պոլսի «Միացեալ  
ընկերութեան» տարեկան անդամակցութեան  
թերթը որ պ. Բանաթերեանը ստացել է յիշեալ  
ընկերութեան վարչութիւնից: Անգամ գրվել ցան-  
կացողները կարող են դիմել ուղղակի մեզ: Այդ  
նպատակի համար հանգանակութիւնը արդէն  
սկսած ենք և ունենք արդէն տաս անդամ 5  
րուբլով»:

ԻԳՎԻՐԻՅ մեզ հաղորդում են մի շատ նշա-  
նաւոր գիւտի մասին, որ պէտք է հետաքրքրի  
հնագէտներին: Նորերումս իզդրից 2 վերստ հե-  
ռաւորութեամբ դէպի Մասիս գտել են դաշտի  
միջից մի մեծ քար բեկուղաբերով և մի քանի  
հին դրամներ: Այժմ փորում են այն քարի տակը,  
կարծելով թէ այդտեղ գտնւ կայ:

Մեր թղթակիցը իզդրից գրում է մեզ հետեւեալ:  
«Յաւելով հաղորդում եմ ձեզ որ մեզ մօտ ծա-  
ռադոնների մէջ այն աստիճան ընդհանրացել է  
թղթախաղը և լօտօն, որ այդ բնագիտող խաղերը  
մինչև անգամ սկսում են մուտ գործել և մեր  
գիւղական ազգաբնակչութեան մէջ»:

Նաւէտ արդիւնաբերութիւն, որպիսին է անշուշտ  
նախալինը: Մօտաւորապէս մի և նոյն միտքը  
հաստատել էի և ես անցեալ տարուայ «Մշակի»  
№ 76 մէջ տպված նամակիս մէջ, առաջ բերելով  
մի քանի չօպիւիլի փաստեր: Առաջին դէպքը կա-  
րելի էր կարծել, որ մամուլը այդ կարևոր նա-  
խագլուխութիւնը բարի գրգռու կը զարթեցնէ:  
Հայ գործարանատէրերի և հանքատէրերի մէջ և կը  
դրէ նրանց առաւել խոհեմութեամբ վարել ի-  
րանց գործերը, բայց դժբաղդաբար հակառակը  
պատահեց: Հայ գործարանատէրերը և հանքատե-  
րերը, նա մանաւանդ նրանցից գլխաւորները փո-  
խանակ լրջմտօրէն քննադատելու հայ լրագրի  
խնդիր դատողութիւնը, սկսեցին զանազան և-  
րինայական ծաղրածութիւններով ենթարկել նը-  
րան և որքան մտաբերում եմ մի քանիսը մինչև  
անգամ կամենում էին լրագրութեան միջոցով  
ևս հերքել նրան, հիմնվելով այն թոյլ և տակա-  
ւին ծիծաղաշարժ փաստի վրա, թէ հայերը ի-  
րանց պատմութեան սկզբից վաճառականութեան  
մէջ լինելով ճարպիկ, գործունէայ, խոհեմ և այլն,  
միշտ աշոգութեամբ են մրցել օտարազգիների  
հետ, ուրեմն հետեւաբար նախալին արդիւնաբե-  
րութեան մէջ էլ նրանք երբեք չեն յաղթվի ոչ  
եւրոպացիներից և ոչ էլ ուրիշներից, քանի որ  
նրանք կրում են իրանց վրա «հայ» անունը:  
Այդպէս կամ գրեթէ այդպէս էին դատում այդ  
ժամանակ մեր պատուելի վաճառականները, ի  
հարկէ չը կարողանալով ըմբռնել այն հասարակ  
միտքը թէ վաճառականութիւնը և արդիւնա-  
բերութիւնը, — սրանք երկու միմեանցից տարբեր  
ֆակտորներ են անտեսականութեան մէջ, իրեն  
հայի վաճառականական հանձարի օրինակներ,  
հայ գործարանատէրերը և հանքատէրերը ցոյց  
էին տալիս իրանց վրա, թէ մի տասնեակ տարի  
սրանից առաջ աղքատութեան մէջ տքնում էին,  
իսկ այժմ լողում են անհամար հարստութեան  
մէջ շնորհօք իրանց սեպական խոհեմութեան,  
ճարպիկութեան, գործունէութեան և չը գիտեմ  
էլ ինչ ուրիշ երեւելի յատկութիւններով: Նախը  
և տես թէ ես ինչ էի տասն և երկու տարի սրա-  
նից առաջ և ինչ եմ այժմ, գտնում եմ իմ այդ  
ժամանակվայ արդիւնաբերը հպարտ հայացքը  
զարձնելով իրան սենեակի չքեղ զարդաքանդի-  
վրա և շպտելով խեղճ «Մշակի» անմեղ թերթը  
սենեակի անկիւնը: Կարող էիք արդեօք, սիրելի  
ընթերցող, այդ տաք զուլալը համոզել, թէ

Մեզ գրում են ՎԱՐՈՒՐԻՍՈՒՑԻՅ հետեւեալը:  
«Մօտ չորս ամիս է, որ մեր ոստիկան, յարգելի  
պ. Փիրումեանց բացակայ է գիւղից, այդ պատ-  
ճառով նոր բացված և բացվելի փողոցների  
գործը այս տարի էլ չը վերջացաւ: Պ. Փիրու-  
մեանցի բացակայութիւնը շատ զգալի է Վա-  
րաբլիսայի հասարակութեան համար, այդ  
պատճառով ամենքը մեծ անհամբերութեամբ  
սպասում են իրանց սիրելի մեծաւորի վերադար-  
ձին»:

Վարաբլիսայից մեզ գրում են որ այդտեղ ամե-  
նաւոր յալիւրի պուզը արժէ այժմ 1 րուբլ,  
մի ֆունտը 7 կոպէկ, չորս ձու արծեն 5 կո-  
պէկ, լաւ տեսակի ցորենի մի սօմար (մօտ 20  
պուդ) — 17 րուբլ: Ամեն բան առատ է այս  
տարի, փողովորդը սկսում է աղատ չունչ քա-  
շել:

Կօղայից մեզ գրում են հետեւեալը: «Թորոս  
գիւղի բնակիչները, աւելաւորապէս խաչա-  
տուր Ախախաւանցի աղերը բրէնով Թիֆլիս  
տանելիս, կօղայի շուրջը, Նամսերում, ուղղակի  
թուրք գիւղի մօտ, օր ցերեկով յիշեալ գիւղի  
թուրք բնակիչների յարձակումներին են ենթարկ-  
վում: Սալապանները մինչև թուրքերը սպա-  
նում են: Ասում են որ գտնվել են այնպիսի  
անձինք, որոնք աշխատում են գործը ծածկել և  
խաղաղութեամբ վերջացնել, պաշտպանելով  
թուրք աւազակներին: Յանկալի է որ այս լուրը

վերատուգվէր և ում վրա պարտականութիւն  
կայ, աշխատէին գործի մանրամասնութիւնն ի-  
մանալու»:

Յայտնի է որ կառավարութեան թոյլտու-  
թեամբ կայ Թիֆլիսում անգլիական բիրլիական  
ընկերութեան մի պահեստ հին և նոր կտակա-  
րանի: Այդ պահեստից ուղարկվում են կովկասի  
այլ և այլ տեղերը սուրբ գրքերի հասարակ ծա-  
խողներ, կամ ցրուողներ: Այս օրերս, ինչպէս  
մեզ հաղորդում են Ջալալ-Օղլուց, մի այդպիսի  
ցրուող եկած էր այդտեղ: Մի քանի անձինք  
գիւղի ժամանակ, երբ ողորմելի գրավաճառը քը-  
նած էր իր վարձած մի անշուք սենեակում,  
մտնում են նրա մօտ, սկսում են անողորմաբար  
ծնծել նրան և խելով նրանից մօտ 500 հատ հին  
և նոր կտակարաններ, չարտում են այդ բոլոր  
գրքերը փողոցների ցիւրերի մէջ: Դժբաժան մի-  
չև այժմ հիւանդ պարկած է, իսկ գրքերը կա-  
տարելապէս փչացած են:

Ֆրանսիացի երեւելի ձեռնածու պ. Կաղընով  
չարունակում է ամեն երեկոյ իր ներկայացում-  
ները տալ Արծրունու թատրոնում: Թատրոնի  
այցելուները մեծ մասամբ պատկանում են Թիֆ-  
լիսի ընտիր հասարակութեանը:

Լսում ենք որ Թիֆլիսի թատրոնի անտրպե-  
նեօր պ. Պայմ յայտնել է, որ հրաժարվում է  
թատրոն պահելուց: Այժմ, ներկայացումները չա-

նք, մեզ այդ տակաւին չէ զարմացում, որով-  
հետեւ այստեղ ոչ հայի հանձարն էր գործ տես-  
նում և ոչ էլ նրա ճարպիկութիւնը, այլ բնու-  
թեան պարզեղած աղող հանգամանքները. պէտք  
է կոյր լինէր հայը, որ չը շահվէր, գոնէ ամենա-  
հասարակ միջոցով, իրան չընպատող երկրի ար-  
դիւնքով, քանի որ բնութիւնը ինքն էր հրաւի-  
րում Բայց միթէ Բագուի անյայտութեան ժա-  
մանակ միայն հայերն են կարողացել հարստու-  
թիւններ գիւղել նախալին արդիւնաբերութեան  
միջոցով, չէ որ յայտնի են շատ թուրք հարուստ-  
ներ, որոնք տասն կամ տասնհինգ տարի սրա-  
նից առաջ հասարակ սալապաններ, ծառաներ և  
մշակներ են եղել:

Ի՞նչն էր նպաստում արդեօք սրանց հարստա-  
նալուն, գիտութիւնը, հանձարը, թէ կոյր բնու-  
թիւնը, թէ աղող պայմանները: Կասկած չը կայ  
որ վերջինները Բայց մտածում էին արդեօք  
անգլացիները թէ կը գալ ժամանակ, երբ այդ  
պայմանները կը փոխվեն, երբ Բագուն, գուրս  
գալով անյայտութիւնից, մագնիսի գործիւնով  
կը քաշէ դէպի ինքը սառն հիւսիսից, լուսաւո-  
րեալ Շվեդիայի խորքերից, գործը կապտաւորվ և  
մտաւոր ոյժով զինուորված Նօթելին, որը այսօր  
շատ իրաւացի կերպով, ամենից զգալի նման  
սիստեմաբար լափում է թող և անգոր տե-  
ղացի գործարանատէրերին ու հանքարեւորներին:  
Մտածում էին արդեօք հայերը թէ կը գալ ժա-  
մանակ երբ այդ մի և նոյն Նօթելը, որի միակ  
անունը այսօր սարսափով են արտասանում նը-  
րանք, գիտութիւնով և ոչ թէ կուրօրէն, կաշխա-  
տէ որքան կարելի է շատ հարստանալ իրանց  
երկրի բերքերը:

Նրանք այդ բոլորի վրա ոչ թէ միայն չէին  
մտածում, այլ կարծես թէ, մի կոյր համոզմամբ,  
հաւատացած էին, որ նախալին արդիւնաբերու-  
թիւնը միշտ մի և նոյն նահապետական գրու-  
թեան մէջ կը մնայ:

Դիմենք փաստերի:  
Ամենից առաջ Բագուի հանքերը հարստահա-  
րողը եղել է հայ, այն է կովկասցի նշանաւոր  
կապիտալիստ Միրզօեւը: Սա միակ մեծազգիստն  
է եղել նախալին արդիւնաբերութեան մէջ, ըս-  
կած այն ժամանակից, երբ Բալախանի-Սաբուն-  
չեան նախաձեռնողը գտնվելով տէրութեան ձե-  
ռում, կապալով արուելիս են եղել, Այդ այն  
ժամանակ է եղել, երբ Նօթելի անունն անգամ

\*) Այդ միջոցը դեռ մինչև օրս էլ գործ են  
ածում շատ հանքահորերում հայերը ու թուրքե-  
րը, իսկ մեծամասնութիւնը նախը հորերից հա-  
նում են չոգեմեքենայի (паравикъ) ոյժով:

